

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.4.33>

ГЕРАСИМЧУК С.С.

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ОПОРОМ ПРЕДСТАВНИКОВІ ВЛАДИ
АБО ПРЕДСТАВНИКОВІ ГРОМАДСЬКОСТІ, ЯКИЙ ВИКОНУЄ ОBOB'ЯЗКИ
З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

**FEATURES OF THE CONDUCT OF AN INVESTIGATIVE EXPERIMENT
WHEN INVESTIGATING CRIMINAL OFFENSES RELATED TO RESISTANCE
OF REPRESENTATIVE AUTHORITIES OR REPRESENTATIVE PUBLIC
PERFORMING DUTIES FOR THE PROTECTION OF PUBLIC ORDER**

Наукова стаття присвячена дослідженню особливостей проведення слідчого експерименту при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку. Автор акцентує увагу на тому, що найбільш складною в плані організації та проведення з усіх слідчих (розшукових) дій є слідчий експеримент. Адаже для його проведення необхідно зібрати достатню кількість учасників, розподілити між ними ролі, визначити послідовність дій та інше. На основі судово-слідчої практики визначено наступні чинники, які ускладнюють проведення слідчого експерименту в досліджуваній категорії кримінальних проваджень: тривалість проведення процесуальної дії – 75 %; необхідність залучення значної кількості його учасників – 64 %; підготовка, добір й використання певних знарядь та засобів для багатократного проведення випробувань у різних умовах – 59 %; конфліктне ставлення до його проведення підозрюваного – 62 %. Визначено наступні найбільш важливі умови слідчого експерименту при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з опором представникові влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку: 1) проведення слідчого експерименту в обстановці, максимально наближеній до тих, в яких відбувалася подія; 2) встановлення та підтримання психологічного контакту з підозрюваним, а також спостереження за його поведінкою; 3) неодноразове повторення однорідних дослідів у змінних умовах; 4) оптимальне обмеження кількості учасників слідчого експерименту. Наголошується на тому, що найбільш вагомими заходами підготовчого етапу є попередній допит особи, з якою буде проведено слідчий експеримент, та визначення технічних засобів фіксації. Визначено конфліктні ситуації, зокрема: відмова підозрюваного від участі в ньому безпосередньо після прибуття на місце проведення; надання порівняно неповних чи неправдивих показань для внесення суперечностей у процес розслідування; спроба втекти з місця

проведення процесуальної дії. З'ясовано групи тактичних прийомів, які потрібно застосовувати для вирішення конфліктних ситуацій.

Ключові слова: розслідування, кримінальне правопорушення, опір представнику влади, хуліганство, масові заворушення, слідча (розшукова) дія, слідчий експеримент.

The scientific article is devoted to the study of the peculiarities of conducting an investigative experiment in the investigation of criminal offenses related to resistance to a representative of the authorities or a representative of the public who performs duties for the protection of public order. The author emphasizes that the most difficult in terms of organization and implementation of all investigative (search) actions is the investigative experiment. After all, in order to conduct it, it is necessary to gather a sufficient number of participants, distribute roles among them, determine the sequence of actions, etc. On the basis of judicial and investigative practice, the following factors have been identified that make it difficult to conduct an investigative experiment in the investigated category of criminal proceedings: the duration of the procedural action – 75%; the need to involve a significant number of its participants – 64%; preparation, selection and use of certain tools and means for multiple tests in different conditions – 59%; the suspect's conflicting attitude towards his conduct – 62%. The following most important conditions of an investigative experiment in the investigation of criminal offenses related to resistance to a representative of the authorities or the public, who performs duties for the protection of public order, have been determined: 1) conducting an investigative experiment in an environment as close as possible to those in which the event took place; 2) establishing and maintaining psychological contact with the suspect, as well as observing his behavior; 3) repeated repetition of homogeneous experiments under variable conditions; 4) optimal limitation of the number of participants in the investigative experiment. It is emphasized that the most important measures of the preparatory stage are the preliminary interrogation of the person with whom the investigative experiment will be conducted, and the determination of the technical means of fixation. Conflict situations were identified, in particular: the suspect's refusal to participate in it immediately after arriving at the venue; providing relatively incomplete or untrue testimony to introduce contradictions into the investigation process; attempt to escape from the place of procedural action.

Key words: investigation, criminal offense, resistance to a representative of the authorities, hooliganism, mass riots, investigative (search) action, investigative experiment.

Вступ. На подальшому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з опором представникові влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, проводиться велика кількість слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів. Їх проведення в основному направлене не на виявлення нової доказової інформації, а на перевірку даних, що були зібрані на початковому етапі розслідування. Ми вважаємо, що найбільш доречно розділяти початковий та подальший етапи моментом пред'явлення особи підозри. Після цього працівники правоохоронних органів уже проводять допити цієї особи, пред'явлення для впізнання та інші процесуальні дії, що необхідні для доведення вини підозрюваного у вчиненні протиправного діяння. На нашу думку, найбільш складною в плані організації та проведення з усіх слідчих (розшукових) дій є слідчий експеримент. Адже для його проведення необхідно зібрати достатню кількість учасників, розподілити між ними ролі, визначити послідовність дій та інше. Тому для визначення особливостей проведення вказаної процесуальної дії в досліджуваній категорії кримінальних проваджень присвячена дана праця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення питань проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування окремих кримінальних правопорушень приділяли свою увагу такі вчені-криміналісти, як Ю. П. Алєнін, В. П. Бахін, А. Ф. Волобуєв, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, М. В. Салтєвський, Р. Л. Степанюк, К. О. Чаплинський, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько та інші. Дослідженню окремих складів протиправних діянь, пов'язаних з опором представникам влади, присвятили свої праці наступні науковці: О. А. Антонюк, А. О. Войтко, М. М. Єфімов, Н. О. Кононенко, А. О. Крикунов, А. І. Лісняк, М. А. Очеретяний, П. Р. Трясун, Д. Г. Усаткін, П. В. Шалдирван та інші. Проте в їх

дослідження відсутній комплексний аналіз проведення слідчого експерименту в кримінальних провадженнях визначеної категорії.

Метою статті є визначення особливостей проведення слідчого експерименту при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку.

Результати дослідження. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень надав можливість зазначити, що на подальшому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, слідчий експеримент проводився у 89 % випадків.

В свою чергу, О. А. Войтко зробив висновок, що слідчий експеримент відноситься до найпоширеніших слідчих (розшукових), що проводяться під час розслідування групового порушення громадського порядку [3, с. 11].

Стосовно поняття слідчого експерименту спочатку звернемося до визначення, яке надав законодавець. Зокрема, в ч. 1 ст. 240 КПК України визначено, що з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [8].

Зі свого боку, Т. М. Балицький вказує на те, що «...аналіз визначень досліджуваної процесуальної дії, поданих у процесуальній і криміналістичній літературі, засвідчує, що всі вони характеризують слідчий експеримент насамперед як відтворення – відтворення обстановки або обставин події, відтворення тих чи інших фактів, ознак, сторін досліджуваного явища. Ще одним істотним недоліком запропонованих у літературі визначень слідчого експерименту є обмеження цілей цієї слідчої (розшукової) дії, як правило, перевіркою зібраних у справі доказів» [2, с. 25].

На останок зазначимо, що вважаємо найбільш точним визначення, яке сформулював В. Г. Лукашевич наступним чином: досудова слідча дія, яка полягає в зіставленні показань і порівнянні змісту сліду пам'яті суб'єкта кримінального процесу (свідка, потерпілого, підозрюваного) з реальною обстановкою на місці [10, с. 79].

Узагальнення наукових розробок вчених-криміналістів і процесуалістів та матеріалів кримінальних проваджень дало змогу зробити висновок, що уповноважені особи не завжди проводять слідчий експеримент при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку. На основі судово-слідчої практики визначено наступні чинники, які ускладнюють проведення слідчого експерименту в досліджуваній категорії кримінальних проваджень:

- тривалість проведення процесуальної дії – 75 %;
- необхідність залучення значної кількості його учасників – 64 %;
- підготовка, добір й використання певних знарядь та засобів для багатократного проведення випробувань у різних умовах – 59 %;
- конфліктне ставлення до його проведення підозрюваного – 62 %.

В той же час слід розуміти, що різні цілі слідчого експерименту можуть досягатися під час проведення однієї слідчої (розшукової) дії. Адже їх обмеження лише перевіркою вже наявних доказів досить звужує сферу застосування досліджуваної процесуальної дії. Тобто, під час розслідування хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, слідчий експеримент проводиться для досягнення різних завдань. Вони не можуть існувати окремо одна від одної, а поєднуються в різних комбінаціях, обов'язковою складовою яких є отримання нових доказів. Як бачимо, проведення однієї процесуальної дії може бути спрямоване на перевірку доказів, а також на встановлення умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення [4, с. 148].

Серед організаційно-підготовчих заходів до проведення слідчого експерименту окрема група авторів (Л. Е. Ароцкер, В. П. Колмаков) визначили наступні:

- складання постанови про проведення слідчого експерименту;
- вирішення питання про кількість понять;
- вирішення питання про необхідність залучення експерта та забезпечення його явки;
- визначення кола свідків, очевидців, потерпілих участь яких необхідна та забезпечення їх явки;
- вирішення питання про доцільність участі обвинуваченого та забезпечення його явки;
- визначення місця організації слідчого експерименту;
- забезпечення отримання предметів, які повинні бути використані при експерименті;
- підготовка необхідних науково-технічних засобів [7, с. 24].

В свою чергу, О. А. Антонюк визначив наступний перелік заходів, які необхідно здійснити на підготовчому етапі слідчого експерименту під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку: «...вивчення матеріалів кримінального провадження (78 %); попередній допит особи, показання якої перевірятимуться (100 %); визначення мети слідчого експерименту та фактів, що підлягають з'ясуванню (82 %); визначення учасників слідчої (розшукової) дії (89 %); підготовка технічних засобів (41 %); підготовка транспортних засобів (25 %); забезпечення безпеки під час проведення процесуальної дії (31 %); проведення оперативно-розшукових заходів із метою отримання додаткової інформації про обстановку й обставини події (9 %); підготовка допоміжних засобів (49 %); складання плану слідчої (розшукової) дії (59 %); попередній огляд території (приміщення), де передбачається провести процесуальну дію (6 %)» [1, с. 143].

Стосовно організаційно-підготовчих заходів до слідчого експерименту при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з опором представників влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, то опитані працівники правоохоронних органів визначили такі:

- опрацювання матеріалів кримінального провадження (29 %);
- попередній допит особи, показання якої перевірятимуться (100 %);
- визначення учасників слідчої (розшукової) дії (68 %);
- підготовка технічних засобів (35 %);
- підготовка транспортних засобів (29 %);
- підготовка допоміжних засобів (36 %);
- забезпечення безпеки осіб під час проведення процесуальної дії (31 %);
- проведення оперативно-розшукових заходів із метою отримання додаткової інформації про обстановку й обставини події (9 %);
- складання плану слідчої (розшукової) дії (65 %);
- попередній огляд території (приміщення), де передбачається провести слідчий експеримент (8 %).

Всі вище перелічені заходи мають своє значення, що визначає важливість їх здійснення. Відсутність реалізації будь-якого з них негативно відобразиться на проведенні вказаної процесуальної дії та її остаточних результатах.

А вже А. І. Лісняк вказує «...на обов'язкову наявність такого заходу як попередній допит особи. В провадженнях за фактом вчинення масових заворушень безумовно проводиться допит підозрюваних. Тактика визначеної процесуальної дії має свої особливості як на підготовчому етапі, так і безпосередньо під час її проведення» [9, с. 347].

Крім того, для найбільш точного та ефективного проведення слідчого експерименту в досліджуваній категорії кримінальних проваджень потрібно дотримуватись певних тактичних умов. Наприклад, К. О. Чаплинський серед них виокремлює такі: «...проведення слідчого експерименту в умовах, максимально наближених до тих, у яких відбувалася подія, факт або явище; використання під час експерименту тих же приладів, механізмів, пристроїв та матеріалів, що використовувалися під час злочинної події; неодноразове (багатократне) проведення дослідів; поетапне (стадійне) проведення дослідів та повторення випробувальних дій у змінюваних умовах; проведення необхідних експериментально-дослідницьких дій (випробувань), максимально схожих з тими, що мали місце у дійсності; обмежена кількість учасників слідчої дії; залучення свідка, потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого до проведення експерименту; проведення слідчого експерименту з кожним підозрюваним окремо; забезпечення безпеки учасників слідчого експерименту» [11, с. 438-439].

Як доречно вказує М. М. Єфімов, «...повне визнання підозрюваним своєї активної участі у масових заворушеннях або ролі їх організатора, безумовно, відіграє величезну роль навіть тоді, коли слідство має у своєму розпорядженні достатню сукупність доказів до допиту підозрюваного. Саме таке визнання підозрюваного пов'язує в єдине і нерозривне ціле всю сукупність зібраних у справі доказів. При цьому є важливим не просто підтвердження тих фактів, що уже відомі у справі, а й тих, про які слідству нічого не було відомо (наприклад, про місце схову використаної при заворушеннях зброї, про інших учасників заворушень та ін.), що свідчать про злочинну обізнаність підозрюваного, і які (факти) можна перевірити за допомогою інших доказів» [5, с. 54]. З огляду на зазначене, також вважаємо слідчий експеримент з підозрюваним, який повністю сприяє розслідуванню, найбільш оптимальним для кримінального провадження.

Зі свого боку, І. С. Кірпач обов'язковою тактичною умовою проведення слідчого експерименту вважає використання технічних засобів фіксації (наприклад, відеокамери). Автор зазначає, що їх застосування під час проведення значно підвищує його інформаційну цінність. Так, при проведенні слідчого експерименту закон надає право слідчому, прокурору або за їх дорученням залученому спеціалісту проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу. Науковець доречно акцентує увагу на тому, що фіксація покликана не лише описувати та засвідчувати результати слідчого експерименту, а й процесуального порядку його проведення, отже, гарантії дотримання прав учасників процесу, та, як наслідок – факту допустимості доказів, отриманих внаслідок його проведення [6, с. 233].

Серед умов слідчого експерименту при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з опором представникові влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, найбільш важливими є наступні: 1) проведення слідчого експерименту в обстановці, максимально наближеній до тих, в яких відбувалася подія; 2) встановлення та підтримання психологічного контакту з підозрюваним, а також спостереження за його поведінкою; 3) неодноразове повторення однорідних дослідів у змінних умовах; 4) оптимальне обмеження кількості учасників слідчого експерименту.

Під час реалізації вказаної процесуальної дії в досліджуваній категорії кримінальних проваджень потрібно вирішувати питання про можливість існування того, чи відбулося та або інша подія або як утворювалися сліди цієї події. У тих же випадках, як доречно зазначає О. К. Чернецький, цією «...слідчою (розшуковою) дією встановлюється лише можливість певного плину події, можливість утвору слідів даним образом, то висновки з результатів цих експериментів будуть тільки ймовірними, тому що можливість плину події даним образом ще не виключає, що воно протікало інакше, ще не дозволяє затверджувати, що воно протікало тільки так» [12, с. 466]

Слід вказати на те, що у 31 % випадків процесуальна дія проводилась у конфліктних ситуаціях, зокрема: відмова підозрюваного від участі в ньому безпосередньо після прибуття на місце проведення – 9 %; надання порівняно неповних чи неправдивих показань для внесення суперечностей у процес розслідування – 21 %; спроба втекти з місця проведення процесуальної дії – 1 %.

Для вирішення вказаних ситуацій потрібно використовувати відповідні тактичні прийоми. На основі вивчення матеріалів досліджуваної категорії кримінальних проваджень нами визначено такі групи тактичних прийомів:

- спрямовані на визначення черговості вчинення дій та механізму протиправного діяння чи окремих його елементів (71 %);
- спрямовані на встановлення ймовірності вчинення будь-якої дії в конкретних умовах дійсності (52 %);
- спрямовані на встановлення можливості спостереження або сприйняття певного факту чи явища (18 %);
- спрямовані на встановлення можливості вчинення тих або інших дій за визначений час (3 %).

Висновки. Констатуємо вищенаведене, зазначимо, що проведення слідчого експерименту при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, дозволяє перевірити доказову інформацію насамкінець досудового розслідування. Визначено найбільш важливі умови слідчого експерименту: 1) проведення слідчого експерименту в обстановці, максимально наближеній до тих, в яких відбувалася подія; 2) встановлення та підтримання психологічного контакту з підозрюваним, а також спостереження за його поведінкою; 3) неодноразове повторення однорідних дослідів у змінних умовах; 4) оптимальне обмеження кількості учасників слідчого експерименту. Наголошується на тому, що найбільш вагомими заходами підготовчого етапу є попередній допит особи, з якою буде проведено слідчий експеримент, та визначення технічних засобів фіксації. Визначено конфліктні ситуації, зокрема: відмова підозрюваного від участі в ньому безпосередньо після прибуття на місце проведення; надання порівняно неповних чи неправдивих показань для внесення суперечностей у процес розслідування; спроба втекти з місця проведення процесуальної дії. З'ясовано групи тактичних прийомів, які потрібно застосовувати для вирішення конфліктних ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Антонюк О. А. Організаційно-тактичні особливості проведення слідчого експерименту при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Юридична наука*. 2020. № 5. С. 139–145.
2. Балицький Т. М. Слідчий експеримент в системі слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Ірпінь, 2015. С. 25–26.
3. Войтко А. О. Криміналістична характеристика та розслідування групового порушення громадського порядку : автореф. дис. на зд. наук. ст. к.ю.н. за спец. 12.00.09. ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом». Київ, 2020. 20 с.
4. Герасимчук С. С. Розслідування хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку : дис. ... к-та юр. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2018. 237 с.
5. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. / Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.
6. Кірпач І. С. Завдання слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Митна справа*. 2013. № 3 (87). Ч. 2. кн. 1. С. 233–234.
7. Колмаков В. П., Ароцкер Л. Е. Следственный эксперимент на предварительном следствии / Х. : Издание Института, 1949. 35 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
9. Лісняк А. І. Деякі аспекти проведення допиту підозрюваних під час розслідування масових заворушень. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 бер. 2021 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 347–348.
10. Лукашевич В. Г. Тактика общения следователя с участниками отдельных следственных действий (допрос, очная ставка, предъявление для опознания, проверка показаний на месте) : учеб. пособие / К. : НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1989. 148 с.
11. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. / Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.
12. Чернецький О. К. Результати слідчого експерименту, та їх доказове значення. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2013. Том 26 (65). № 1. С. 464–471.